

Szabolcs-Szatmár-Bereg III. rész

LESZNYÁK JÓZSEF

Emlékezés az alföldfásítás évszázadára

Lesznyák József, mint a Hajdúsági Állami Erdőgazdaság főmérnöke az 1962. évi vándorgyűlésünkön számolt be a működési területén addig elért fásítási eredményekről, amelyek jelentős részét képezték az egész alföldfásításnak. Valószínűleg ennek kiegészítésére állította össze a következőkben közlendő megemlékező tanulmányt és helyezte el egy „Lacinak” feliratú borítékban. Nyilván szakmájában követő fiának szánta, azzal a szándékkal, hogy majd 60 év múlva írja ezt az „erdéztörténelmet.”

„Miótan Laci hamarabb eltávozott, így ittmaradt befejezetlenül ez a ma is nagyon igaz és sok tanulságot rögzítő összeállítás. „Sugárzik belőle az erdőért aggódó, erdőművelő, fásítói véna.” – írta dr. Szemeredy Miklós, aki a borítékot, Lesznyák szakmai hagyatéka között, az Erdőpusztai Erdész Múzeumban találta és a szerkesztőségünk rendelkezésére bocsátotta.

Az erdőn kívüli fásítás – szorosabban véve a bennünket közelebről érintő alföldfásítás – jelentőségét akkor tudjuk kellőképpen értékelni, ha ismerjük az Alföld képeinek változását az eredeti állapotától napjainkig.

Eredeti állapotnak vehetjük a mintegy 113 évvel ezelőtti, tehát 1862-ben készített statisztikát, amely szerint a magyar erdők az ország akkori összterületének 34%-át képezték, köztük egy millió kat. hold olyan őserdő területtel, mellyel kevés európai ország dicsekedhetett. A népesség csekély száma és a mérsékelt fafogyasztás, a termelés és szállítás nehézségei még az akkori kapitalista-feudalista gazdálkodás mellett sem vezették az erdők nagymértékű leromlásához.

A nagyjából egy évszázadot felölelő időszak, amelyről röviden megemlékezni kívánok, három történelmi szakaszra osztható:

– az Osztrák-Magyar Monarchia korára,

– a két világháború közötti időszakra és

– az 1945 utáni korszakra.

Erdőgazdasági szempontból az első szakasz két lényeges időszakra bontható fel: az első az 1862. évtől 1789-ig, a második 1880-tól 1919-ig tartott. Az első szakaszra rányomta bélyegét a kiegyezés utáni Magyarországon is kibontakozott kapitalizmus, s ez az erdők képét lényegesen megváltoztatta. A másikban megindult nagyarányú vasútépítés, a bányászat és a kohászat fellendülése, az üveggyártás, a gőzfűrészek létesítése mind-mind nagyobb fatöme-

get igényelt, nem is beszélve Budapest és az ország más nagyobb városainak építkezésénél felhasznált faanyagokról.

Mindezekkel kapcsolatosan nagyarányú kitermelések folytak és kiterjedt fakereskedelem alakult ki. Ehhez járultak a 70-es, 80-as években az úrbéri elkülönítések, valamint a legelőfeltevényül kihásított erdők, amelyek termőképessége a szertelen legelés következtében rohamosan csökkent. Az 1879-es erdőtvény életbelépése előtt erdeinknek egynegyed része, kerekén 3 millió kat. hold volt pusztuló állapotban levő erdő. Erről Bedő Albert mint „déli-báb erdők”-ről emlékezik meg, amelyekből, ha közelebb megyünk, eltűnik a fa. Ilyenforma erdők lehetnek Debrecen és tájegységeink más területén is. Ha akkor még nem, de a XX. század elején már igen. Ebben az időben a síkság már nagyrészt fátlan volt, csupán a nyírségi tájegységben maradtak meg jelentékeny mennyiségű tölgyesek, amelyek az egykori térképek tanúsága szerint több-kevesebb megszakítással Debrecenről az Ecsedi-lápig húzódtak, magukba foglalva a debreceni erdős-pusztákat, Aradványt, Tivorványt, a guthi erdőket, a nyírlugosi Szennyes-pusztát és Cserhágót, a nyírbéltői erdőket, Ómbólyt, Fényt, Teremet, Vállajt és a mérki erdőket. Ezeknek a kitermelésére, illetve kiirtására majd csak a XIX. század utolsó, a XX. század első évtizedében került sor. Egyelőre az elő- és középtérségekben folyik az erdők irtása (tönkretétel) és ezekkel együtt a kopárosodás rohamléptekben halad előre.

Az Alföld fásításának problémája 1863-ban vetődik fel először, amikor katasztrófális szárazság hatására az Alföldön a hasonló elemi csapások megakadályozása céljából javasolják a csatornázásokkal egybekötöttü nagymérvű fa- és erdőültetést. Erdőklődésre tarthat számot a Debrecenben 1962. évben megtartott egyesületi vándorgyűlés, amelynek programjában a vidék erdészeti viszonyainak megismertetésén túl arról a tapasztalatról való beszámolás is szerepelt, amely a homoki területek befásítására az akácot tartotta a legalkalmasabbnak. Erdősítettek is vele Debrecenben, mert Bedő Albert 1896-ban megjelent munkájában már 4000 kat. hold akácösör ír a debreceni erdőkben.

Az erdőirtások azonban folynak tovább, rendületlenül és ennek hatására erdészeti kórköbnek hasznos irodalmi viták készülték elő az első magyar erdőtvény megjelenését. A szakmai közvélemény ettől várta az egyre túlzottabb mértékű erdőirtások megállítását, a gyors tempóban folyó vasútépítések nyomán megindult, túlságosan nagyarányú fahasználatoknak a szakszerűség korlátai közé való szorítását, az erdőrendészeti szolgálat hatósági szervezetenek kiépítését és törvényes jog megteremtését a kopár és futóhomokos területek beerdősítésének hatósági elrendelésére.

Az 1879. évi XXXI. törvénycikkkel életbe léptetett törvény a kapitalizmus lényegéből eredő minden hibájával együtt is nagy lépést tett előre a rendszeres erdőgazdálkodás terén. Az üzemtervezés szerint való erdőhasználat kötelezettsége csak az ún. korlátozott forgalmú erdőkre vonatkozott, azt lényegében csak az állami, hitbizományi, egyházi, közbirtokossági, községi és részvénytársasági erdőkre terjesztette ki, a magánerdőkre azonban nem. Csúpan az ún. feltétlenül erdőtalajon álló erdők intézményes fenntartásáról gondoskodott, a mezőgazdasági művelésre alkalmas talajon álló erdők kiirtása tovább sem ütközött akadályba.

Az új erdőtvénnyel körülbelül az erdők kétharmada került az erdőtvény

hatálya alá és így nagyobb lehetőségek nyíltak ezen erdők, de különösen a kincstári erdők fejlesztésére, kisebb mértékben ugyan, de megindult a kopár és homokterületek beerdősítése. Talán legnagyobb ez idő tájt a Deliblati-homokpusztán történt.

Az új erdőtervény alá tartozó erdők üzemtervezése, azok feltárása, a szállítás és a faipar fejlesztése szükségessé tette az 1904/1905. tanévtől kezdve Selmecen a hároméves tanulmányi időnek négy évre történő felemelését és a végzett hallgatók mérnöki oklevelet kaptak. Ez akkoriban nagy haladást jelentett, megelőztük vele Ausztriát és Poroszországot is.

Ebben az időszakban működik a főiskolán két kiváló erdészprofesszor: *Illés Nándor* és *Fekete Lajos*. Fekete az általános erdészeti tudományágak terén ért el kiváló eredményeket: Erdészeti növénytan, Erdészeti talajtan, Erdészeti rovartan, Erdőbecslés, Erdőértékszámítástán és egyéb más munkáival. *Illés Nándor* munkássága szorosan összeront a homokfásítással és az akáctelepítéssel. Elsőnek ismeri fel az akác kimerelkedő jelentőségét az Alföld fásítása terén és ad szakszerű útmutatást természetére. Nagy jelentőségű az 1890-ban megjelent munkája, melyben először mutat rá irodalmunkban a talajborító növényzet nagy jelentőségére a talaj, illetve a termőhely megítélés szempontjából. Erdőtenyésztésana pedig az első magyar Erdőműveléstani.

Az 1900-1903 között kirobbanó gazdasági válság újabb, nagyarányú erdőpusztításokhoz vezetett. A Nyírségnek az előzőekben felsorolt, magánkézben lévő tölgyesei nagyrészt akkor kerültek fejsze alá, hogy csak azokat említssem, amelyekről az egykori birtokos révén biztos tudomásom van. Akkor került kitermelésre Aradványpuszta közel 2000 holdas, Tivórány 100 holdas és az akkori Pusztaterem (ma Terem) 5000 holdas erdejéből 2500 kat. hold erdő. Eltűntek mindazok a tekintélyes mennyiségű tölgyerdők, amelyek Bedő Albert nevezetes munkájában 1896-ban még tölgyerdőként szerepeltek. Az erdőterület 36%-án, ami nem tartozott az Erdőtervény hatálya alá, az erdőbirtokosok azt csináltak, amit akartak.

Az üzemterv szerint kezelt erdőkben sem volt jobb a helyzet. A vágásokat 5-10 évre előre cladták, jött a kisvasút, a gyarmatias kihasználás, az erdőt letarolták, a síneket felszedték és nagy területek sok évre használatlanokká vál-

tak. Ez történt egyébként Debrecen város erdeinek egy részében is. A kisvasút felszedése után sarjadzó tölgyesek, akáccal kifoltozott, cserjés állományok jeleztek a fakereskedők munkáját. Ezután jött az országosan hírhedtült vált „vákáncsos” rendszer.

Ennek az időszaknak a legjelentősebb szakmai egyénisége *Kaán Károly* volt, 1889-től állt az államerdészet szolgálatában, 1908-tól pedig minisztériumi beosztásban dolgozott. Ő az előbb vázoltak ismeretében csak egyetlen kiutat látott, az erdők állami kezelésbe vételét, s ennek élete végéig lelkes hirdetője maradt. Munkásságának nagyobb felében (1889-1918) minden figyelmét a hegyvidéki erdőkre fordította, amelyekben a felújító vágásokon és a házilag (az erdőgazdaság által végzett) fakitermelésen alapuló erdőgazdálkodást igyekezett bevezetni.

Kaán Károly mellett az időszak másik kimagasló szaktekinéltye *Kiss Ferenc*, aki 1885-től 1925-ig Szeged város erdeit kezelte. A korszakból, amelyet az erdők fentebb vázolt hihetetlen mértékű pusztítása jellemez, tevékenysége szintre kiáltoán emelkedik ki. Míg Kaán ez időszakban a hegyvidéken, Kiss az Alföld fásításában fejtett ki korszakalkotó munkát. Erdősít, fát ültet, szinte négyzetméterenként hódítja vissza a homoktól elrabolt területeket. Megteremti a gyakorlati alföldfásítás alapjait. A homoktalajok minősítését már 1891-ben (függetlenül Illés Nándortól, aki már 1890-ben publikálta) a rajtuk talált növényzet alapján végzi. Az Erdészeti Lapok hasábjain széles körű irodalmi tevékenységet fejt ki. Ajánlja a nagyarányú mesterséges telepítéseket. Az akác területét Szegeden tiszczesérré növeli. Javasolja a rossz homokokon a fekete nyár szélesebb körben való telepítését és figyelembe ajánlja a homoki erdősítéseknel a fehérynár felkarolását. Elért erdőmennyieit 1939-ben a szegedi egyetem a bölcsészeti tudományok tiszteletbeli doktorává avatta. 1952-ben, 92 éves korában nehéz anyagi körülmények között halt meg. *Móra Ferenc* a „szegedi erdők atyjának” nevezte.

Kiss Ferenc volt főnöke *Kallivoda Andornak* (Koltay György apjának), aki 16 éven keresztül volt Szabadkán erdőgazdálkodó és 300 k. hold futóhomok befásításával növelte az alföldi erdők területét (Deliblat).

1914-ben kitört az első világháború, a hadsereg és a hadfelszerelési ipar a háború idején szinte hihetetlennek látszó famennyiséget igényelt, s ez nagymértékű erdőpusztítással járt. Ezt látva a kormány 1918-ban a magánerdőkben is hatósági engedélyezéshez kötötte a fahasználatot, majd minden erdőirtást (tehát a nem feltétlen erdőtalajon álló erdők irtását is) a földművelésügyi miniszter engedélyétől tett függővé. Ez a két rendelet lényegében átörökölte az 1879. évi Erdőtervény elveit és már a kezdetét jelenti a két világháború közötti időszaknak.

Amikor 1919-ben Magyarország erdőterületének 85%-át elvesztette, a magyar erdészet legfőbb vezetésével államtitkári rangban Kaán Károlyt bízták meg. Az általa ebben az időszakban meghirdetett legfontosabb erdőgazdasági programként említhetjük meg az alföldfásítást és az üzemtervszerű kezelés kiterjesztését az ország minden erdejére. Kaánnak az a nézete, hogy az erdőgazdaságot mindig magasabb közgazdasági szempontból kell megítélni, kifejezésre jutott az „Erdőgazdasági politikai kérdések” c. 1920-ban megjelent munkájában. Hamarosan felismerte, hogy az akkori helyzetben a fő feladat az Alföld fásítása. Az 1920-ban, a Köztelek-ben megjelent „Erdőt az Alföldre” c. közleményével megindította az alföldfásítási akciót. Az alföldi erdőtelepítésekről szóló 1923. évi XIX. t. c. és az alföldfásításra kidolgozott 15 éves munkaterv Kaán személyese érdeme. Ő szervezte meg a szegedi erdőgazgatóságot, a kecskeméti és püspökkladányi erdészeti kísérleti telepeket és fiatal mérnökök munkába állításával megindítja a munkálatokat, mire 1925-ben, 58 éves korában, munkabírásának teljében nyugdíjazták.

Nyugdíjazása már előrevetette az alföldfásítási munkálatok további sorsának árnyékát, amit az 1929. évben bekövetkezett gazdasági válság végleg megpecsételt. A debreceni erdőgazgatóságtól az alföldfásításnál alkalmazott 12 fiatal erdőmérnökből az 1930. évben fokozatosan kilencet szelnek eresztettek. Az erdőgazgatóság, amely a debreceni erdők rendezőhatóságával volt elfoglalva, felesleges nyűgnek tekintette az alföldfásítást és akként is kezelte. Debrecennek sajnos nem volt egy Kiss

A Szabolcs-Számár-Bereg megye táji erdőgazdálkodását bemutató íráshoz – előző számok – a madaras grafikákat FINTIA ISTVÁN (HNP) készítette.

TÁJIERDŐGAZDÁLKODÁS

Ference, de még egy Kallivoda Andorja sem. Hét erdőgazgató váltotta egymást 18 év alatt az igazgatói székben. Így nem csoda, ha a fásítási problémákkal mélyrehatóan foglalkozni nem tudtak. A hivatalos erdészeti szinte bojkottálni látszott a fásítást, pedig a beindult propaganda hatására a fásítás, ha nem is olyan mértékben, mint azt Kaán tervezte, folytatódott. A már meglévő csemetekertek ellátták a fásítókat csemetével, a nagyobb fásítók pedig hosszú lejárati kamatmentes kölcsönt is kaphattak megfelelő összekötés esetén. A fásítást folyt a paraszti birtokokon éppen úgy, mint a nagybirtokon. Egyes helyeken, mint például Vámospércs, egész dűlőket fásítottak be a kisbirtokokosok, de Balkányban, Nyíradonyban és másutt is, nem is beszélve a dűlőmenti fásítóköröl.

Az egyik legszembetűnőbb befásított község Hajdúhadház volt. A nagybirtokokosok fásításai közül kiténtek *Zselinszky Róbert* nyírvasvári és encsencsi mintaterdősítései. Ő fásított először vöröstölgygyel Magyarországon. A nyíracsádi *Vécsey*-uraladalom 5000 holdas birtokán 1200 holdat telepített két év alatt. Közte 46 ha-os fenyvest, amely abban az időben a Tiszántúlon a legnagyobb kiterjedésű fenyőállomány volt. A *Károlyi*-uraladalom Aradványpusztán közel 400 hold erdőt és több 100 km hosszúságú fasort telepített, ugyanannyit Nyírcsászárban, valamivel kevesebbet Terefen és a halmosi gazdaság ecsedi-lápi területén. 400 holdat Nagyecsedben *Piret de Bihain* Viktor telepített. Debrecen városa később kapcsolódott be a fásításba. Az 1939-ben Debrecenben tartott vándorgyűlés alkalmával a Szacsavaytagban mutatták be az akkor 2 éves fenyőtelepítést. 1943–1944-ben a bérlet lejártával közel 1500 holdat fásítottak

be ugyancsak *Guthon (Sarkadi György)* erdész munkája). Nagyobb arányú fásításokat tervezett a város a bérletek lejártával Dombos és Tornysos területein. Azonkívül még igen sok területet fásítottak be *Pircse, Nyírpiilis Zsuzsánna* major (*Károlyi József*). Nyírbeltek (*Desseffy*), Nyírflugos (*Gancsy*) határában.

Méltán vetődik fel a kérdés ezek után, hogy tulajdonképpen nem is ment olyan rosszul az alföldfásítási törvény gyakorlati végrehajtása, mint ez általában a közudatban szerepel. Igen, de míg a paraszti földjeik 3–4%-át, a nagybirtokokosok 15–20%-át fásították be, addig a földterület 40%-át birtokló középbirtokokosok, a tulajdonképpen a magyar úriosztályt képviselő, a nagybirtokokosokat majmoló, sőt költségekben azokat túlszámoló dzsentrik területükön egyetlen szál fát sem ültettek el. A gazdasági válság következtében eladósodott középbirtokosságok egyetlen gondja volt a „védettség” megszerzése. Ebben az akkori kormányzat korlátlanul támogatta őket, megmenntve birtokaikat az árverezéstől és annak következményeitől.

Az 1930-ban történt elbocsátásom után magánmérnöként fentebbi uradalmak nagy részében földmérői tevékenységem mellett szakértői, szaknádacsádói, fásítástervezői, részben kivitelezői minőségben dolgoztam. Az 1935. évi IV. tc. megjelenése után, illetőleg még annak megjelenése előtt üzemterveiket készítettem. A nagybirtokokosok fásítási készségének keitős oka volt: egy gazdasági és egy politikai. A gazdasági oka főleg a rosszul termő területektől való megszabadulás, az ezzel járó adómentesség és az esetleges kamatmentes, hosszú lejártú kölcsön megszerzésének lehetősége. Ez pl. dön-

tő befolyású volt a nyíracsádi *Vécsey*-féle uradalom (Buzita-pusztá, Csonkás, Gávás) esetében, amely 48 000 pengővel (holdanként 40 pengővel) szanálta magát. A poliúikai ok az erdőkben rejlő tőke felhalmozása és konzerválása volt. Főleg a jól gazdálkodó erdőbirtokokosok esetében (*Károlyi Gyula* uradalma), nem kevésbé az a bizonyosság, hogy egy esetleges radikális földreform esetén az erdők a felosztás alól mentesülnek.

Kaán Károly, akit 1924-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választott, gazdasági és népcsempőproblémákkal is foglalkozott, ilyen irányú irodalmi tevékenységét fejtett ki 1940-ben bekövetkezett haláláig. Alapvető műve e téren a „Természetvédelem és természeti emlékek” címmel 1931-ben jelent meg. Ezt sorban követték „A Magyar Alföld” (1927), „Az Alföld problémája” (1929) és az „Alföldi kérdések” (1939) című munkák. Közben folyik az új erdőtvörvény előkészítése. Ami Kaánnak az erdőbirtokokosokkal szembeni agresszív magatartása miatt nem sikerült és az akkori magántulajdon szentségén alapuló társadalmi viszonyok miatt nem is sikerülhetett, az *Molcsányi Gábor* simulekényebb magatartásának következtében az 1935. évi IV. tc. alakjában megvalósult.

Az új erdőtvörvény annak ellenére, hogy az üzemterv szerinti kezelést kiterjesztette a magánerdőkre és általában sok egyéb pozitív vonást tartalmazott, „a rendkívüli fahasználatok” fedőnév alatt, továbbra is lehetővé tette az erdőbirtokoknak a rablógazdálkodást. Az új erdőtvörvény utáni idők az első világháború utáni évek legvirágzóbb korszakának tekinthető. Sajnos az erdészeti tudományok és az erdészeti gyakorlat ez idő tájt történő fejlődésének eredményeit úgyszólván csírájában elpusztította a második világháború. A két világháború közötti korból magasan emlékezik ki az 1936-os év, amikor hazánkban zajlott le az Erdészeti Kutató Intézetek Nemzetközi Szövetsége Kongresszusa és a II. Erdőgazdasági Világkongresszus. Az 1938. évben bekövetkezett események az alföldfásítást teljes egészében leállították. Az 1939. évtől kötelezővé tett rendkívüli fahasználatok pedig az ország fatőkétjét sok helyen nemcsak kikezdték, hanem teljes egészében meg is semmisítették. Ilyen állapotban találta a magyar erdőgazdaságot a „felszabadulás”. A többi már napjaink története, amiről az 1962. évben tartott vándorgyűlésen beszámoltam.

A VÉRTESI ERDŐ- ÉS FAFELDOLGOZÓ GAZDASÁG (2801 Tatabánya II., Dózsakert u. 63.)

**faipari üzemmérnöki képzettséggel rendelkező
munkatársat keres
művezető beosztásba sikárosi fűrészüzemébe.**

Belépés azonnal.

**Bérezés megegyezés szerint.
Szolgálati lakást biztosítunk.**

**Többéves gyakorlattal rendelkező előnyben.
Érdeklődni: 34/16-733-as telefonon.**

LÁSZLÓ SÁNDOR

Akáctermesztés a Nyírségben

Az akác 100-120 év alatt jelentős fafajunkká vált, közel 19 %-os térfoglalásával. 1701-1720 körül került Magyarországra (22), 1807-ben alkalmazták először fuóthomok megkötésére, tömegesen 1865-1895 között ültették (18). Ma hazánkban 297 064 ha akác van, 2000-re várhatóan meghaladja a 300 000 hektárt.

Az ország legjellemzőbb akácos térségének minden bizonnyal a Nyírség tekinthető. A megyében 1885-ben a 33 000 ha erdőnek 6,7%-a volt akác, 2 057 ha (16, 17). Az Erdőrendezési Szolgálat 1991. január 1-jére aktualizált adatai szerint a megye faállománnyal borított (pótlás alatti és üres területek nélkül) területéből 31 858 ha az akác, ami 45%-os térfoglalásnak felel meg. Véleményem szerint az akác térfoglalása az erdőfordulóra meg fogja haladni az 50%-ot. Az akác tehát, közben akármennyit korlátozták is, napjainkban és a távlatokban is meghatározója lesz erdeinknek, tájunk arculatának. A Nyírség az akác második hazája lett, a magyarországi akáctermesztés Mekkája (37).

Terület, élőfakészlet, faállomány

Az 1991. január 1-jei állapot érdekes összehasonlításokra ad lehetőséget:

Körzet megnevezése	Összes akác erdőterület hektár	Sarlj akác arány	Élőfakészlet		Átlag növedék	
			Sarlj m ³ /h	Mag m ³ /h	Sarlj m ³ /ha	Mag m ³ /h
Dél-Dunántúl	80 159	77,1	135,2	135,8	6,40	6,37
Észak-Alföld	55 057	28,6	139,1	115,5	8,45	6,57
Észak-Dunántúl	49 999	73,7	117,2	114,5	5,18	5,13
Észak-Mo.	39 143	89,8	113,6	140,8	5,12	6,12
Dél-Alföld	38 182	48,7	73,4	89,8	3,77	4,67
Közp. Bp. Körzet	34 524	55,2	103,2	95,7	4,15	5,01
Orsz. összes	297 064	63,0	118,5	112,3	5,42	5,77
Szabolcs-Sz.	31 858	34,0	138,6	101,7	6,86	6,87

A táblázat adatai elárulják, hogy térségünkben (Észak-Alföld) 31 851 ha akácos van, amelynek jelentős hányada a Nyírségben található. Tájunkon a legalacsonyabb a sarj erdő akácállományok aránya.

A sarj akácok hektáronkénti élőfakészlete itt a legmagasabb.

A mag-akácok hektáronkénti élőfakészlete a 101,7 m³/ha-os értékével meglepően alacsonynak tűnik, erről azonban tudni kell, hogy nálunk a mag-akácok átlagos kora az országos 19,5 évvel szemben 14,8 év (!) és ebben országosan a legfiatalabbnak számít. Az átlagnövedék is a nyírségi akácokban a legmagasabb.

A nyírségi akácok az ország akácállományainak jelentős értékét képezik.

Generatív szaporítás

Az akác az OECD ellenőrzési rendszer hatálya alá eső fafaj. Az országban jelenleg 359,2 hektár kiválasztott kategóriába tartozó magtermelő állomány van, amelyből (38%) 136,7 ha a FEFAG baktalórántházi erdészeténél található (29).

Nagyjából e területi aránynak megfelelően történik az ország akácvetőmaggal történő ellátása is. Az akácmagot (talán a világon egyedülálló módon) az állományokban az alom átrostálása útján gyűjtjük, majd tisztítják, szkarifikálás és csávázás után, vetésre alkalmas állapotban forgalmazzuk a felhasználók részére.

A magtermelő állományok országos és nyírségi viszonylatban is a legjobb akácoknak számítanak, mind a fatermés mennyisége, mind a törzsmínőség, a genetikai érték tekintetében. Így tehát az akác szaporítóanyag jobb minősége az egész ország akácosainak minőségét fogja javítani, azaz javítja, hiszen a baktalórántházi erdészet 1972 óta rendszeresen végzi a kiváló állományok magjának gyűjtését és forgalmazását és az erdészet az utóbbi 10 évben mintegy 600 q magot forgalmazott.

E témakör több – igen érdekes – kérdést vet fel (termésvizonyok a fán és a földben; a mag elhelyezkedése a talajban s ennek okai; a mag élettartama és minősége stb.), amelynek taglalására itt nincs lehetőség.

A kérdésekkel részletesen dr. Marjai Zoltán foglalkozik a FEFAG megbízásából (4, 8, 24, 26).

Nemesített vegetatív szaporítás

Az akác nemesítése igen korán megindult hazánkban. Fleischmann Rudolf volt az első, aki ezzel foglalkozott. Eredményei sajnos elvesztek. 1956-óta az ERTI Sárvári Kísérleti Állomásán dr. Kopeckzy Ferenc vette át Fleischmann szerepét, a szelekción, főleg a keresztezéses nemesítést. 1965-ben már 40 akác törzsfá volt kiszелеktálva (31).

Kopeckzy Ferenc munkájának nagy része is elveszett. A munkát dr. Keresztesi Béla vette át s jelenleg (1993) országosan 10 államilag minősített akácfaállomány rendelkezik, valamint két fajtajelölttel (29).

A nemesített akácfaállomány vegetatív csemetéinek üzemi szaporítása 1978 tavaszán indult meg, éppen a FEFAG-nál (19), az ERTI által adott 4000 db „Nyírségi” csemetével. Azóta az országban mintegy 8,4 millió db nemesített akác csemetét állítottak elő. A nemesített szaporítóanyag termelési-ellátási prognózis (21), amely 1984-től kezdődően évi 8 millió nemesített vegetatív akác csemeté termelésével és felhasználásával számolt, nem valósult meg.

Okát sok mindenben lehet keresni: munkaigényes a csemete előállítás; a ráfordításokat nem lehet a csemete áránban érvényesíteni; az erdőültetési egységárak nem bírták és bírják a csemeték felhasználását finanszírozni; a felhasználók (megfelelő referencia-erők hiányában) nem fogadták kellő hozzáállással a nemesített fajtaikat, és talán a fajta körül is van valami más zavaró probléma ...

A Nyírségben a baktalórántházi erdészetnél foglalkozunk vegetatív csemeték termelésével (kis tételben még a derecskei csemetékert állít elő vegetatív eredetű csemetét). A termelés 1982 óta végzzük. Eddig összesen 1020 ezer db nemesített csemetét állítottunk elő, amiből 167 edb volt saját nemesítésű. A baktalórántházi erdészetnél jelenleg több államilag minősített fajtavál rendelkezünk. Közülük néhány termelést abbahagyjuk, helyettük a saját nemesítésű csemetékünket favorizáljuk. Ezek fajtabejelentése napirenden van. *Az erdészetünk-nél folyó nemesítési munka során törzsfáink klónjait elkülönítve szaporítjuk és a fajtánál a klónösszetétel állandó arányát biztosítani tudjuk.*

A megtermelt csemetéből tavaly tavasszal 30 000 db-ot exportáltunk Hollandiába, a többi anyagot magunk használtuk fel. Idén ismét érdeklődés van csemetékünk iránt a hollandok részéről.

Néhány megfigyelés az akácfaajtakkal kapcsolatban

- *Rózsaszín:* A fajtában a hat klón aránya ismeretlen. A szaporítás folyamatában lassanként eltűnnek (valószínűleg a nehezebben gyökeresedő oltványutódok) és ennélfogva az erdősítéseinkben egyre nagyobb arányban jelenik meg a „féhéret virágzó rózsaszín akác”. A csemeték-nél morfológiai különbség is megfigyelhető, csak a rózsaszínűt virágzók hajtásvegei szőrösök, molyhosak.

- *Jászkiéri:* Annak ellenére, hogy egyklónú, a fácskák mintegy 40%-a rózsaszínűt virágzik. Morfológiailag a csemeték, valamint a 9 éves fiatalos egyedei egyöntetűek, egyformák. Rendkívül nehezen szaporítható gyökérdugványról a *Császártöltési*, jól szaporodnak a *Nyírségi, Üllői, Vái-46-os* és a *Kiskunsági*.

A többklónú anyagokat morfológiailag nehéz jellemezni mind csemete, mind fácska állapotukban, mert nem egyöntetűek. Valószínűleg ezért nem sikerült eddig a fajtahatározót elkészítenie a nemesítőknek.

A *többklónú fajták* esetében a fajtafenntartónak biztosítania kellene a fajtára jellemző rögzített klónarányt a természet során, mert véleményem szerint a jelenlegi fajtáknál nincs garancia, hogy a többklónúnak ismert fajták mára is a fajtaelismerésnek megfelelő klónösszetételt tartalmazták.

Erdészetünk-nél szelektós nemesítés folyik, hiszen a gyakorlati szakembernek elsősorban erre van lehetőség. A kiválasztott magtermelő állományok nyújtják az egyedszelekció alapanyagát. *A Baktalórántházi Erdészeti Igazgatóság területén jelenleg 16 erdészeti területen vannak törzsfák szelektálva és mintegy 80 törzsfaj utódainak a szaporítása folyik.*

A klónok szaporítása a Máriapócsi Csemetékertben történik, a szakszemélyzet igen lelkiismeretes, pontos munkájával. A baktalórántházi törzsfákról 1991-ben megtermelt vegetatív klóncsemeték mennyisége elérte az 50 ezer darabot, a tavalyi mennyiség pedig meghaladta a 30 ezer darabot. A csemetetermelés klónkülönítéssel történik, a csemeték az erdészet területén kísérleti és üzemi erdősítésekbe kerülnek. Felhasználásuk az erdészet területén kísérleti és üzemi akác-erdősítésekben történik.

Ma már az erdészet mintegy 230 hektár vegetatív akác-csemetéből álló akác-erdősítéssel, ezenfelül mintegy 50 hektár

összehasonlító mag-utódállománnyal rendelkezik (nem számítva a magtermelő állományokból származó csemetéből létesített üzemi erdősítéseket).

A kísérleti területeken mag-utódállományok, nemesített fajták, kiválasztott klónok, illetve ezekből létrehozott erdősítések összehasonlítására, a későbbiekben magtermelő plantázások, állományok kijelölésére is lesz lehetőségünk. (Az ezekből majdan gyűjtendő magból létesíthető erdősítések pedig a további nemesítési munka alapjait teremtik majd meg...).

A törzsfák archiválása egy őfahévírtől erdősítés-üzletünkben és a Máriapócsi Csemetékertben létesített törzstelepen történik. Néhány fajtánk ma már fajtaelismerésre vár, az idén szeretnénk a fajtabejelentést megkezdeni.

Sarjaztatás

A táblázatból látnuk, hogy az ország akácosainak 63 %-a sarj eredetű. A termelőszövetkezeti akácosok sarjhányada meghaladta a 72 %-ot, az állami tulajdonú erdők tekintetében ez az arány 57%.

Magyarországon 1946 - 1980 között 523 ezer hektár telepítést és fásítást végeztünk, amiből mintegy 80 ezer hektárral nőtt az akácosok erdőterülete (28). A jelenlegi mag eredetű akácosok 110 ezer hektáros területéből ma mintegy 90 ezer ha lehet a telepített akác és cca. 20 ezer hektárra tehető az erdőfelújításokban létesített mag eredetű akác erdőfelújítás. A többi sarjaztattuk...

Térségünkben az akácosok sarjhányada a legalacsonyabb. A körtében 28,6 %, a megyében pedig 34,0 %.

A sarjaztatás megítélése talán még nagyobb ellentmondásokat tükröz, mint magának a fajnak az ügye. Az akác-sarjaztatásnak mindig sok ellenzője volt és van jelenleg is. Az általános vélemény szakmai körökben, hogy a sarjaztatás során az állományok leromlanak (16).

Nézetem szerint, ennek az ellenkezője az igaz. Akácállomány minőségileg nem romlik le a sarjaztatás miatt. Igaz, hogy az erdész szelekciós munkája (tisztítás, gyérités) következményeként a populációban generáció áll be, azonban ezzel egyidejűleg a gazdaságilag kedvezőbb törzsek aránya a vég-használati korhoz közeledve fokozatosan javul, különösen több generáció esetén. Ha egy akác sarjerdőben sok a rossz alakú, görbe egyed, az nem a sarjaztatás miatti állományleromlásnak, hanem annak a jele, hogy ott erdőrendesen is rossz alakú egyedek voltak. Gondoljunk arra, hogy a vegetatív akác-csemete előállítás folyamatában tulajdonképpen évről évre sarjaztatunk, az árbc jelleg mégis megmarad, mivel genetikailag állandósult tulajdonságról van szó (16).

A géneltségnyedést a gyakorlati szemű megfigyelő az akácokban bármikor felfedezheti, a különböző adatokból pedig rendre a sarjakácok egyre magasabb élőkakészletéről lehet meggyőződni. Pl. 1980-ban a magyarországi sarjakácok élőkakészlete 2,1 m³-rel volt több a mag eredetűekénél. A sarjerdők átlagos kora ekkor 22,9 év, a mag eredetűeké 20,74 év volt. Az évi átlagkakészlet-különbség (5,95-5,49) = 0,46 m³. - A korkülönbség következtében a valós eltérés (2,16 év x 0,46 m³) = 1,0 m³. Ezt figyelembe véve a sarjerdők 1,1 m³/ha-rel nagyobb élőkakészlettel rendelkeztek. Akkor ez országosan kb. 200 ezer m³-t jelentett. Az 1991. január 1-jére aktualizált adatok szerint: a sarjakácok hektáronkénti élőkakészlete 6,2 m³-rel több a mag eredetűekénél.

Az átlagkor-elterésből (mag: 21,9 év; sarj: 19,5 év) adódó pontosítás után a valós eltérés most kevéseken 7- m^3 /ha. Ez ma már országosan mintegy 1,3 millió m^3 -t jelent a sarj javára.

Adatok vannak arra, hogy a jó genetikai összetételű akác állomány egy termőhelyi osztályba javult, fatömege emelkedett – a korábbi állományhoz képest, egészségi állapota a mageredetűeknél nem rosszabb, választékmozgósítása, értékkihóztalaja jobb (de legalábbis nem rosszabb) (9).

A felhasználhatóság (fizikai, mechanikai tulajdonságok) szempontjából a sarj és a mag eredetű állományok faanyaga között jelentős különbség nincs, a gyakorlatban legalábbis nem vehető észre. A sarjzatarásról alkotott nézeteket szerintem át kellene gondolni és értékelni. Úgy vélem, hogy ott, ahol genetikailag indokolt, vagy gazdasági szükségese, nem szabad akadályozni az akác sarjzatarás felújítását. Általános tiltással szemben körültekintően mérlegelve kell az erre irányuló döntést meghozni. Ha a sarjállomány jó akáctermőhelyen, rossz minőségű törzsekből áll, akkor magról, vagy nemesített fajtákkal kell felújítani. Ha az adott helyen a sarjzatarásnak van létjogosultsága, azt kell alkalmazni.

Ismerve a nyírségi akácokat, a jelenlegi 34%-os sarj arányt itt kevésnek tartom. És még valami! Mag eredetű akácállományból szelektált, nemesített fajtáról (kivéve a Jász-kisérít, de azt Dr. Koczky Ferenc a magcsemetékek közül szelektálta) nincs tudomásom. Másrésztől, lehet, hogy ha 50 éve egyetlen állományt sem sarjzataratunk volna, ma nem lennének ilyen szép számban igéretes akácörzsfáink, fajtáink vagy fajtajelölteink!

Nyeseés: Néhány éve nemesített vegetatív akác csemetékéből (fajtákból és saját szelektációjú anyagokból) kiültetési - megmaradási kísérletet végeztünk a Máriapócsi Csemetkekertben. A csemetéket 70 cm-es sortávolságra és 30 cm-es tőtávolságra ültetjük ki. Majdnem száz százalékból megmaradtak – de nem ez az érdekes! A csemetéket négyéves korukban termeltük ki, addig volt alkalom megfigyelni, hogy a nyeseésre szükség van-e vagy sem?

Magyarországi viszonyok (hőmérséklet, páratartalom stb.) között, az oldalágak – még az említett sűrű hálózatban is – mindvégig fennmaradnak az egyedeken. Mennyire így van ez a jelenleg alkalmazott tág hálózat esetén?

Popovics Mihály, a Nyírbátori Erdészeti Üzem igazgatója megmutatta a bútoreltérrelést felfeldolgozójában... Kommentálásom rövid. Nyesni kell!

A nyeseésre fordított költség az akác feldolgozásakor sokszorosan megtérül. **Dr. gróf Forgách Balázs** az akácot évente kétszer nyesezte, ámbár – e gykori művelőnek – köztes használati okai is voltak (12). Amíg a Forgách-féle akácokat termeltük, nem is volt baj a dongával, parketával, de ha akkoriban bútoreltérrel termeltünk volna, ezzel az alapanyaggal akkor sem vallottunk volna szűgyen. Ezért mi – legalábbis a növedékköszövény gyérítési törzsszáznak megfelelő mértékig – nyessük az akác fiatalosokainkat. A törzssyessést a nemesített fajták esetében, tekintettel értéküblöblükre, még indokoltabb elvégezni.

Elegyítés: Kötődött, hogy a Nyírségben elterjedt a nyárelleges akácok létesítése. Ez a táji erdőfelújítási, erdőtelepítési irányelvek (6) bevezetésének a következménye (hatos célállomány). A gondot az állománynevelési problémák jelentették. A fiatalos tisztítási időszakában az óriásnyár még jól növekszik, így a beavatkozás ennek a javára történik. Később ennek növedekése megtorpan vagy leáll, de ekkorra már nincs elegendő akác a fiatalosokban. A gondot tovább fokozta az 1-214 megjelenése, mert ezt is az óriásnyárnak

megfelelően elegyítették. Az olasznyár vastag, erős ágai, nagy koronája miatt az ilyen állomány nevelését még nehezebb volt összehangolni.

E példák láttán a Nyírségben ma egyre növekszik az elegyetlen akácállomány aránya, pedig mára már az új nyárfajták jobb lehetőséget kínálnak az elegyítésre. (Op-229, Pannónia, I-45/51, Komhelyi).

A törzshely jobb hasznosítása érdekében nem szabad lemondani az akácok nyárral történő elegyítéséről (38).

Igen értékes módszert ajánlott **Asztalos István** és **dr. Bartha Dénes** a nyárraknak az akácok minden 12-15 sorában történő elhelyezésére (1), amelynek alkalmazásával az előhasználat során kb. 100 törzs kitermelése és ugyanennyi m^3 nyár fatömege nyerése válik lehetővé állománynevelési problémák nélkül.

Rendkívül figyelemre méltó és megvalósítandó javaslat **dr. Marjai Zoltáné** (25), többek között a nemesített szaporítóanyagokból létrehozott akácok elegyítésével kapcsolatban. Eszerint az erdőszület elősegítő és a célállományt nevelő elegyfajok alkalmazása révén a nemesített, drága csemeték racionálisan használhatók fel, s ezáltal nemcsak növelhető a nemesített állományok kiterjedése, hanem ez az elegyítés elősegíti a természetesebb és biológiailag ellenállóbb akácok létrehozását is. Okos javaslatra pusztába kiáltott szó maradt, de bevezetése, alkalmazása talán még ma sem késő.

Az akácok elegyítése különben kívánatos a talaj- és a törzsárnálval véget is. Koronaszintben a nemesnyárrakkal, nyírral, cserjeszintben vadgyümölcsökkel, celtüsszel, ezüstjuharral, mezci juharral lehetne és kellene az akácok biológiai értékét és hozamát emelni.

Közteshasználat: A mezőgazdasági közteshasználatot az akác erdőszítések első egy-két évében kiterjedten alkalmazták, nemcsak a Nyírségben, hanem az ország egyéb tájain is. A Nyírségben hagyományai vannak, hiszen **Dr. Gróf Forgách Balázs** is ezzel a módszerrel hozta létre akác erdőszítéseit (11, 34), de a vákancsokosok is ezt alkalmazták a debreceni erdőszításon és környékén (41). Tapasztalatom az, hogy a jól kivitelezett mezőgazdasági közteshasználat egyáltalán nincs ártalmára az akác erdőszítéseknek, sőt, az intenzív ápolás folytán még előnyös is.

Erdővédelem: 1987-ben amerikai szakemberek jártak a Nyírségben az akác termelés tanulmányozására. Tőlük tudjuk (4), hogy Amerikában az akác őshazájában a 30-as években katasztrofális rovarkárosítások történtek. Különösen az *Ecdytolopa insiticiana* (ágrágó szű), az akác szű és a levélaknász okozott nagy károkat.

Az abiotikus károsodások itt is előfordulnak, különösen érzékeny károsítást jelentenek a késői fagyok, a homokverés. Biotikusan nálunk az akácok szerencsére egészségeseznek mondhatók, de károsítói előtt előfordulnak: csemeteken és erdőszítésben a csipkékőbogarak (*Sitona* spp.), csemeteken és erdőszítésben a pajaron kívül a kendermagbogár (39), a hajtásokon a gubacsatka (*Vasates* sp.), erdőszítésben és állományokban az akác pajzstetű (*Parthenolicium corni*.) okozhat és négy éve a Nyírségben okozott is kisebb károkat ez utóbbi. Előfordul a valódi akác mozaik vírus (VAMV) is.

Az idős, túltartott állományok károsítója a tőkorhadást okozó kőrisapló (*Fomes fraxineus*), amely a nyírségi akácokban a sarj eredetűekben sem károsít jobban, mint a mag eredetűekben (9).

Az akác magtermést itt is pusztítja az akác moly (*Etiella zinckenella* Treit.) hernyója, amely a hüvelyben összerágja a magvakat.

Olaszországban, a Milano Malphensai repülőtér környékén megjelent az Észak-Amerikában honos *Paracotpa robinia* Clem. (akácaknázó hólyagmosoly), majd továbbterjedt Svájcba (27), és jelenleg már hazánkban is megtalálható (a Nyírségre 1992 nyarán tapasztaltnál először). A károsítók, kórokozók elszaporodása nagy veszélyt jelenthet

akáctermesztésünkre, ezért a fajfaj megfelelő termőhelyre való ültetésével, ellenálló, jó minőségű állományok magpopulációinak felhasználásával, rezisztens fajták alkalmazásával, együttesen, az egész termelés során a minőség megkövetelésével és betartásával kell törekedni ennek elkerülésére.

Irodalom:

1. *Asztalos István – Bartha Dénes*: Akác-nyár telepítési javaslat a Nyírségre – *Az Erdő* 1988. 4. szám
2. *Babos Imre*: Magyarország táji erdőművelésének alapjai. Mezőg. Kiadó, Budapest, 1954.
3. *Bartha Dénes*: Egyes, hazánkban őshonos és gyakrabban kultivált fa- és cserjefajta tudományos nemzetségnevének eredete és jelentése – *Az Erdő* 1987. 8. szám.
4. *Berényi M. – Brennehan B. Hannover B. – Blöse P. – Bongartz B. – Boring L.*: Az akác Észak-Amerikában. Előadásvázlat. 1987. 06. 02.
5. *Dr. Bondor Antal – dr. Páll Miklós – Szepesi András*: A magtermelő állományok helyzete, nemestítésben betöltött szerepük, minőségük gondoljai – *Az Erdő* 1987. 10. szám.
6. *Danszky István szerk.*: Magyarország erdőgazdasági tájainak erdőfelújítási, erdőtelepítési irányelvei és eljárásai. Bp. 1963. OEF.
7. *Debreceni Erdőfelügyelőség*: Adatok az akác-szárjatermesztés témaköréhez: Szakmai továbbképzés, 1988.
8. *Debreceni Erdőfelügyelőség*: Szabolcs-Szatmár megye erdőgazdálkodásának feladatai és lehetőségei 1986-2005 között.
9. ERTI: A kitemelési kör akác választékosztétel- és értékkiszámla részletes elemzése a Felsőszabai EFAG. Baktalórántházi Erdészeti Üzeme (Jelenlét 2. F) kísérleti parcelláiban. Kutatási jelentés. Budapest 1986.
10. EVF Lexikon Mg. Kiadó Bp. 1964.
11. *Dr. gróf Forgách Balázs*: Az akác szerepe az Alföld fásításánál – *Erdészeti Lapok* 1926. 244-259. oldal.
12. *Dr. gróf Forgách Balázs*: Az akác tenyésztése a Nyírségi fűtőhomokon – *Erdészeti lapok* 1939. 973-987. old.
13. *Gordos Mátyas*: A nőgrádi akácokokról – *Az Erdő* 1971. 4. szám.
14. *Halmágyi Levente – Keresztési Béla szerk.*: A méhlegelő. Akadémiai Kiadó, Budapest 1975.
15. *Halmágyi Levente – Keresztési Béla szerk.*: A méhlegelő. Akadémiai Kiadó, Budapest 1991.
16. *Dr. Járó Zoltán*: Akáctermesztés fejlesztésének lehetőségei – *Az Erdő* 1979. 6. szám
17. *Dr. Járó Zoltán*: Az akác termőhelyigénye és termesztése – *Az Erdő* 1982. 4. szám.
18. *Keresztési B.*: Akáctermesztés Magyarországon. Akad. Kiadó, Budapest, 1965.
19. *Dr. Keresztési Béla*: A technika- és technológiai váltás küszöbén – *Az Erdő* 1979. 11. szám
20. *Dr. Keresztési Béla – dr. Papp László – Szermerédi Miklós*: A nemestített akácfaajták vegetatív szaporítása – *Agrártudományi Közlemények* 40, 1981.
21. *Dr. Keresztési Béla*: Az akác fajtaválaszték távlati bővítése – *Agrártudományi Közlemények* 40, 1981.
22. *Dr. Keresztési Béla szerk.*: Az akác. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984.
23. *Dr. Keresztési Béla szerk.*: Az akác termesztése és hasznosítása. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1984.
24. *Dr. Marjai Zoltán*: Akácmaggyűjtés földről – *Az Erdő* 1969. 9. szám.
25. *Dr. Marjai Zoltán*: Hatékonyságnövelési lehetőségek az előfatermesztésben – *Az Erdő* 1988. 4. szám.
26. *Dr. Marjai Zoltán*: Az akácmaggazdálkodás problémáikája – *Az Erdő* 1988. 6. szám
27. *Méhészeti* 1970. december, 1972. szeptember.
28. *Mészoly Győző*: A közérdekű erdőtelepítések és fásítások 40 éve – *Az Erdő* 1985. 5. szám.
29. *Mezőgazdasági Minőség Intézet*: Az OECD ellenőrzési rendszer hatálya alá tartozó szaporítóanyagok és szaporítóanyag-források, MMI 1991.
30. *Murányi János*: Néhány gondolat az akácgazdálkodásról – *Az Erdő* 1968. 12. szám.
31. *Dr. Nemky Ernő*: A magyarországi erdészeti nemestítés helyzete – *Az Erdő* 1965. 10. szám.
32. *Onodi József*: Kegyelmet az akácnak – *Az Erdő* 1974. 5. szám
33. *Polner Antal*: Csongrád megye erdőgazdálkodása az akácokos kivésése tükrében – *Az Erdő* 1977. 9. szám.
34. *Róth Gyula*: A magyar erdőművelés különleges feladatai. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1953. 90-96. oldal.
35. *Dr. Solymos Rezső*: Faállomány-gazdálkodásunk helyzete és értékelése – *Az Erdő* 1984. 5. szám.
36. *Dr. Solymos Rezső*: A gyorsan növekvő faállományok szerepe az erdőállomány gazdálkodás és a faellátás fejlesztésében – *Az Erdő* 1986. 3. szám.
37. *Dr. Szemerédi Miklós – Östirgonóczi János*: Akácgazdálkodás a Felsőszabai Tájon. Kézirat, 1987. május 26.
38. *Dr. Tóth Béla*: Irányelvek az akác és nyár együttes termesztéséhez. Kézirat. Nyíregyháza 1984. március 2.
39. *Traszer György*: A kendermagbogár – *Erdészeti Lapok* 1991. 4. szám.
40. *Virág János*: Fiszrevételek az FM Erdőrendezési Szolgálat által összeállított néhány grafikonhoz – *Erdészeti Lapok* 1991. december
41. *Wittner Ferenc*: Még egyszer a vákancosokról – *Az Erdő* 1977. 2. sz.

DR. SZEMERÉDY MIKLÓS

A csemetetermelés eredményei (jelenlegi gondoljai) és ellentmondásai

– Gondolatok egy tanulmányút kapcsán –

Úgy érzem, teljesen jogos az az igény – melyet az Erdőművelési Szakszabály megfogalmazott –, hogy az erdészeti szaporítóanyag termelésének és felügyeletének jogi szabályozását sürgősen végre kell hajtani. Mielőbb, mivel a jelenlegi felügyeleti rendszer és szervezete a nagyobb követelmények megteremtésére és későbbi felügyeletére nem alkalmas. Az OECD-rendszer sokkal szigorúbb feltételeinek pedig a szakma szeretne felelősséggel megfelelni. Az erdőgazdálkodás, az erdészeti igazgatás átalakítása szükségessé teszi a jövő erdeit meghatározó szaporítóanyag-termelésnek a szakmai követelményekhez igazodó átalakítását. Az erdészet hosszú távú, speciális feladatainak ellátásához a szaporítóanyag-termelés is hozzátartozik, és ez is aláhúzza az ágazati önállóság szükségességét.

Az erdőtervényben történt jogi szabályozás révén az erdészeti szaporítóanyag-felügyelet „kijelölt” hatósága a szakmai megalkotottságot nyújtó Erdészeti Tudományos Intézet lehet. Az EGK szakirányú követelményrendszerét az ERTI biztosítaná. Ez az intézet az 1968. évi 22. számú törvényerejű rendelettel alapí-

tott Szaporítóanyag Felügyelőség létrehozása után is (kb. 1975-ig) magas szakmai felkészültséggel és lelkiismeretességgel látta el ezt a feladatot. Az állományalkotó fajok „magfiorasán” a származás, a termőhelyi körzetek kialakítása, a magtermelő állományok, anyatelepek, plantázások, törzslétszámok kijelölése, a magforgalmazás hatósági ellenőrzése, magvizsgálata tartozna hatáskörébe. Az induló alapok rendbetételének feladatai között az új hatóságra vár a nemestített fajták felülvizsgálata. Az MMI a fajtavisszavonást, az elavult fajták termelésből való kizárását, a szortimentből való törlés rendeletben ráruházott jogát nem gyakorolta. Ebben nagy segítségére lesz a gyakorlati, mely a minősítésen vett erőszakot nem tisztelte és nem csak az igazi érteke szerint termelte a fajtákat. Ezáltal több fajta már csak névleg szerepel a fajtaszortimentben, a csemetekertekben csak alig, vagy egyáltalán nem található.

Az a javaslatom, hogy az állományt alkotó fajokra termelési jogosultságot kizárólag erdőtulajdonnal és erdészeti szakemberrel rendelkező szervezet kaphasson. Szakmai felelősség,

szakértelem kizárólag szakembertől várható el. Az MMI által korábban korlátlanul kiadott termelési engedély az erdészeti szaporítóanyagra hatályát veszíti. A mezőgazdasági és kertészeti kultúrák (díszanyagok) termelésének felügyelete természetesen az MMI hatáskörében maradna. Szigorítás nélkül a csemetetermelés jelenlegi áttekinthetetlen helyzete miatt az OECD előírásoknak nem tudunk eleget tenni. Ezért a csemetetermelés rangját vissza kell állítani.

A nemzeti erdészeti szaporítóanyagok termelésére kizárólag az állami és erdőbirtokossági csemetekertek lennének jogosultak. Azok sem automatikusan, hanem pályázat útján nyerhetnék el a termelési jogot. A feltételek között az emberi felkészültség és a csemetekert felszereltsége szerepelne. Meghatározó lenne a jól felkészült szakember-ellátottság.

Az államosított földeken létesített csemetekertek – annak ellenére, hogy az államosítás módját elfeltétjük – teljesítették feladataikat. Ezekben a kertekben termelt több százmillió csemetéből előállításra a félmillió hektár új erdő. Kevés szakma tevékenysége volt olyan egyértelmű az elmúlt négy évtized alatt, mint az erdészeti. Erőfeszítésünk nem volt hiábavaló. A szakma becsülettel helytállt, megszervezte, és mindannyian mint állampolgárok, megfizettük az árát. Akkor most kötelességünk – „a vagyontmentőként” – a komoly értéket képviselő csemetekerteket megvédeni.

Nagyon szűk látókörű cselekedet lenne az, ha nem ismernék el azokat az anyagi és szellemi erőfeszítéseket, amelyeket az erdészeti előhaladás és az erdőgazdaságok a csemetetermelés korszerűsítése és fejlesztése végett az elmúlt évtizedekben tettek. Bár ide fektettük volna a „fűrészporgyárak” által elnyelt milliósokat is!

Ennek első lépcsője volt a termelő kertek koncentrációja. Számszerűsíti ezt a megállapítást, hogy míg 1956-ban 1685 csemetekert termelt, addig az 1980-as évek végén már csak közel 200. A szétszórta, felszereltségében hiányos kiskertek helyett, állami támogatással létrejöttek a nagyobb termelési biztonságot adó közpétkertek. Sőt, tízen felül van az optimális 60-70 hektár terület nagyságú, vagy annál nagyobb kertek száma. Ezek technikai eszközökkel és termelési berendezéssel viszonylag jól felszerelték. Eredményei és jól kialakított technológiai révén több csemetekert országos, sőt nemzetközi hírnévre tett szert. Ilyen nagyságrendnél már lehetőség nyílt a termelési és járulékos beruházások teljes körre: öntözőberendezés, utak, gépszín, mérregraktár, szociális épületek, hűtőház stb. építésére.

A jobb felszereltség és megfelelő technikai háttér segítségével a termelés tovább specializálódott. A fajták közül először a nyár-fűz termelés szabályozása kezdődött. A szétszórta, ellenőrizhetetlen származású, kevert és fertozott fajták által eltelepített helyett – melyek melegegyvai voltak a különböző károsítónak – központi törzsanyletelek (Bajti, Bánkúti, Béda, Derecske) létesültek. Itt már megoldható volt az állandó és határos növényvédelem. Ez a fejlesztés elősegítette a fajtaváltás lehetőségét. Ennek révén a hagyományos, de értékében degradálódott fajtákat fatermésben 100-200%-kal felülmúló új fajtákkal váltották fel. Ez a rendszer addig működött jól, míg a termelési engedélyt csak olyan kérelmezők kapták, ahol a biztonságos termelés – főként növényvédelmi – feltételei adottak voltak. Amikor a szigorú feltételekből az engedélyező hatóság emelkedett, úgy romlott az ültetési anyag minősége. Ennek ellenére elmondhatom, hogy a nyár-fűz szaporítóanyag termelése elérte a nemzetközi színvonalat.

A nyárkertekkel szinte egy időben a fenyőkertek termelésének korszerűsítése történt meg.

Az alföldi kertekben főként a szabadföldi, iskolázás nélküli, alavágásos technológia vált be. Más területeken az ágyásokban mesterséges természetközégen termelt magágyi csemetét különböző gyártmányú (Ráth, Holder, Egedál, Harry stb.) gépekkel

iskolázzák. Egyre terjed a burkolt gyökérezetű fenyőcsemete előállítás. A papírcéllás (Paperpot) és tözegtercescses (Nissula) eljárás a tözegcseresep, majd a műanyagtasakos változatok egész sora követi. Később a fóliához nyert nagyobb teret, ahol különböző méretű cellás tálcákba illesztett, bordázott falú műanyag konténer került a termelésbe. Itt a fenyőcsemetéknél már alkalmazni tudják a magtakarékos, vákuumos vetést. Az ültetési anyag méretétől eltérő csemetét a tölcészerszerű konténerből lyukúttal ültetik ki az erdősítés helyszínére.

Szakmailag nagy jelentőségűnek tartom a több évtizedes hazai kutatási eredményekre épülő ismert és szelektált klónokból létesített fenyőmagtermelő plantázások. Az erdőgazdasági tájcsoporthokra támaszkodó üzemi fenyőmagtermelő plantázások fedezik az ország fenyőmagszükségletének jó részét. A Szombathelyen felépült Országos Magtároló a magtermékek kiegyenlítését és a csemetetermelés folyamatosságát tudja biztosítani. Ezek a magtermelő bázisok megteremtették a lehetőséget a nemzetközi szintű (OECD) előírások bevezetésének.

A lombos fajok tekintetében is – világviszonylatban is – a szabadföldi termelés az általános, annak ellenére, hogy több kertben igen eredményesen termelik hidegágyban, különböző természetközégekben az éger, a bükk, a nyír, a hárs stb. fajok lombcsemetéit. A lomboskertek teljes gépsora ismert. Környezetvédelmi és gazdasági megfontolásból – nemcsak a lombos fajoknál – csökkenteni kell az eddig használt növényvédő és gyomirtó szerek mennyiségét. Az ismert gépsorokat érdemes kiegészíteni a Nyugat-Európában elterjedt, műanyagból készült, clég merev fogú gyomfűvel. A gyökereket is sértő tárcsákat és lúdlábú kapákat ezzel helyettesítik.

Ezzel az áttekinthetetlen értékelteteni kívántam az elmúlt évtizedek szaporítóanyag-termelés fejlesztésének igen jelentős állomásait. Az onnyi szellemi és műszaki értéket teremtő és termelési tapasztalatokat adó fejlesztéssel a szakmának a jövőben jól kell sáfárkodnia. Az erdészszakma keretein belül kell tartani és továbbfejleszteni.

Csemetetermelésünket az EGK követelményrendszeréhez illeszteni könnyebb, mint hagyni mozaikjára hullani. Az érdekeltiség megteremtése, a tulajdonosi szemlélet szerinert a csemetetermelésben a tulajdonjog változtatása nélkül jobban elősegíthető – sőt biztosítható az erdészeti csemetekertek munkásainak megélhetése és a munkáikat fizetéskiegészítése is –, ha a kézi munkaerőt igénylő szakmák részben vagy mezőgazdasági kistermelés formájában a kertben belül kiadjuk a dolgozóknak. A talaj-erő utánpótlása, a talaj-előkészítés, az -ápolás, a növényvédelem, a vegyszerezés, a kiemelés gépi munkái, továbbá a hűtőházi tárolás és értékesítés feladatai az állami csemetekert teendője maradna.

Az ésszerűség és az új rendszer magasabb követelményei azt diktálják, hogy nem szabad feladni a koncentrált, szakosított erdészeti csemetetermelés által elért termelési biztonságát és a szakmai színvonalat jelentő eredményeket. Az a sok befektetett energia és erőfeszítés, melyet a csemetetermelés fejlesztésére fordítottunk, az erdőgazdálkodás hosszú távú tartamos gazdasági érdekét kell, hogy szolgálja továbbra is.

Véleményem szerint a leírtakból is kiderül, hogy az OECD magasabb követelményeinek a magántermelő, a magán csemetekertek többsége – főként adottságaik miatt – nem tud megfelelni.

Az erdészeti szaporítóanyag felügyelet ellenőrző hatóság jogkörével az erdőfelügyelőseget javasolom megbízni. Az a hatóságot, mely a csemetekertől az erdősítés végéig tudja kísérni a szaporítóanyag útját. A teljes termelési folyamat követésével és áttekinthetével bíró szervezet feljogosítása esetén képes a termelést felügyelni és a megnövekedett követelményeket felelősséggel „behajtani”.